

Др Јаков Радишић, ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО, општи део, Београд, 1979.

Дуго очекивана кодификација облигационог права, *Закон о облигационим односима*, претворила је постојеће уџбенике у штиво које је већим делом застарело. Аутор и издавач извели су прави подвиг: за мање од годину дана је написан и објављен уџбеник, први у земљи, који полази од позитивноправних решења. Тако је студентима омогућено савлађивање важне дисциплине, како би Јустинијан рекао, „не по старим причама”, већ према важећем законском тексту.

Писац, Јаков Радишић, студирао је на Правном факултету у Београду, где је и докторирао 1964. године. Неко време је радио на Институту за упоредно право. Академску каријеру започео је на нишком Правном факултету, одакле је, 1977. године, прешао за редовног професора Правног факултета Универзитета „Светозар Марковић” у Крагујевцу. Поред скрипата из свог предмета објавио је и друге радове, од којих су запажени они који се баве неким проблемима везаним за разне облике наношења и накнаде штете.

Издавач је реномирани „Нолит”, који је одскора закорачио у област правне литературе библиотеком „*Nomos*” и издавањем уџбеника. Покретање серије која ће обухватити нека капитална дела правне философије и теорије, почев од античких до савремених, попуниће једну празнину, јер до сада није постојала библиотека која би понудила потенцијално великом броју читалаца ову врсту литературе. „Нолит” је тиме додао још једну серију специјализоване литературе уз већ постојеће: „Сазвежђа”, „Историја”, „Симпосион” (посвећене философским наукама). „Психолошку библиотеку” и „Књижевност и цивилизација”. Првенац ове библиотеке, Фихтеова „Затворена трговачка држава”, већ је објављен, а у припреми је и Радебрухова „Филозофија права”.

Приручници из Облигационог права представљају релативно бољи део наше уџбеничке литературе. Данас већ ретка, скрипта која је приредио В. Капор по предавањима Михаила Константиновића, упркос техничким недостацима, већ су имала многе добре особине и у њима је остало доста од мајсторства изговорене речи једног од најбољих професора кога смо имали. И Радишићева књига наставља ову традицију добрих уџбеника из Облигационог права у поратном периоду.

У предговору аутор се определио за средњу меру између преопширног уџбеника који „застрашује и дезоријентише младе читаоце јер их чини неспособним да одвоје главно од споредног, да сагледају целину” и штурог, који „не пружа студентима довољно потребних информација теоријске природе и не подстиче га на размишљање” (стр. 21). Већ овде је подвучена посебна брига око језика и стила. „Трудио сам се да материју излажем на прост и разумљив начин, сматрајући да језик не квари науку, већ наука језик.” Изгледа да је Радишић и у једном и у другом успео. Књига није превелика (укупно 354 странице), а реченице показују настојање да се избегну расплутост, клише и одају доброг познаваоца језика. Велика је пажња посвећена терминологији. У том погледу аутор није робовао ни традицији ни решењима која нуди законодавац.

Као термилошке новине можемо навести покушај да се преведе једна латинска, досад непреведена реч, *солидаран* (*in solidum*) са *здружени* (стр. 327), док је уобичајеног: *подељене облигације* замењено са *упојединачене облигације*. Уместо *промена субјеката*, што задржава и Закон о облигационим односима у члану 436, налазимо *замена субјеката*. Заиста, реч *промена* пре се може применити на ситуацију у којој је субјект остао исти, али је претрпео промене, док *замена* не оставља места недоумицама. (1) Израз *правни промет* замењен је са *правно саобраћање* (стр. 308), тако „лажња која се у промету захтева” постаје „лажња која се у међусобном саобраћању захтева”. То је прихватљива новина. *Правни промет* има у виду претежно ствари, објекте, док *правно саобраћање*, *међусобно саобраћање* истиче у први план субјекте, што више одговара суштини облигационих односа. На странама 214 и 216 употребљен је назив за странку из уговора о осигурању — *осигуравалац*. У правном жаргону се најчешће употребљава *осигуравајући завод*, што се може критиковати. (2) Константиновић је, у трагању за бољим изразом, предложио *осигурач*, што су редактори Закона модификовали у *осигуравач*, вероватно да би се избегао хомоним (осигурач за електричну инсталацију). Радишић је, како видимо, мишљења да *осигуравалац* боље звучи и да је више у духу нашег језика.

Наша правна терминологија заиста има многе недостатке. За неке речи још нисмо нашли одговарајући превод (приватан, чартер и друге). Потребно је наћи прави назив за нове појмове, а ни стари нису најсрећније изабрани. Добар део наших правних термина творевина је једног правника, Јована Хашића, који можда не заслужује толико рђав глас у историји језика и литературе који му је донео сукоб са неумољивим Вуком, али који је ипак био присталица идеје да језик сељака и пастира није погодан да се њиме пише ни белетристика, а камоли стручно правничко штиво. Међутим, овде навике имају своју неумољиву снагу. Нешто термилошких новина донела је револуција. Познато је како Моша Пијаде није прихватио „параграф” као омрзнуту реч, и тако је једна наша лепа реч „члан” постала део устаљене терминологије. Нажалост, најновији развој је у знаку једне бирократизоване, дескриптивне терминологије. Зато, иако не мислимо да ће све ове новине бити прихваћене, за похвалу је макар и покушај да се нађу прави називи за старе и нове установе који одговарају суштини појаве на коју се односе, али у духу нашег језика.

*

Насупрот већини аутора, Радишић дели не облигације, већ предмете облигација (стр. 47 и сл.). Полазећи, с правом, од тога да је предмет облигације чинидаба, престација, разликује, између осталих, позитивне и негативне, примарне и секундарне, личне и неличне. Можда је уз личне требало додати уобичајени латински назив *intuitu personae*.

(1) Штампарском омашком на стр. 347 остало је *промена дужника*.

(2) Више о томе: О. Станојевић, На маргинама једне кодификације, Гледишта, 1969, бр. 10, стр. 1361.

У настојању на што прецизнијој терминологији, аутор разликује три значења речи уговор (стр. 61): правна чињеница, правни однос и документ. Он уводи појам *фактичког уговора* за ситуацију у којој се нађе странка када „пређе правни Рубикон”, као што је случај са грађанином који уђе у средства јавног саобраћаја. Тада настаје уговор чак и када је унапред учинио оgrade (*protestatio facto contraria*) (стр. 91). Да би избегао могуће забуне, Радишић је уместо уобичајеног *једнострани и двострани уговор*, употребио *једнострано обавезујући уговори*. Није прихваћена законска терминологија *предуговор* и *главни уговор*, јер се сматрало да би такав назив могао да збунује с обзиром на поделу на *главни* и *споредни* уговор. Прихватљиво је образложење да је супротан појам од *главног споредни*, а да насупрот *предуговору*, као нечем привременом, постоји *кончан уговор* (стр. 108).

*

У боље делове књиге спада онај о проузроковању штете. На готово сто страница (149 — 242) су исцрпно и прегледно објашњени општи појмови одговорности за штету, уговорна у вануговорна („неуговорна” — каже Радишић) одговорност, услови одговорности и врсте штете. То је материја којом се аутор и ван уџбеника посебно бавио и која представља једну од његових трајнијих преокупација. Добро је што је објашњена разлика између грађанскоправне и кривичноправне концепције кривице. То је једно од оних питања којима би, можда, требало наћи места у Уводу у право или бар у Уводу у грађанско право, а које по правилу остаје на „ничивој земљи” између правних дисциплина, док се нека друга интердисциплинарна питања, која немају већи практични значај, као што је питање односа између ове и оне гране, понављају *ad nauseam*. Студенте може да збунује иста или слична терминологија (долус, нехат, противправност, узрочна веза) па је добро указати на претежно субјективистичку концепцију кривице у Кривичном праву, насупрот нешто објективизираним, стандардизованим појмовима везаним за кривицу Грађанског права. Све у свему, те странице спадају у најбољу уџбеничку литературу. Посебан наслов посвећен је одговорности за штету од ствари са недостатком, што се, колико нам је познато, први пут среће у нашим уџбеницима. Овом питању се у упоредном праву поклања све већа пажња, нарочито у индустријски развијеним земљама, тако да је нашло места и у Закону о облигационим односима (члан 179).

И глава I четвртог дела заслужује похвале (стр. 243 — 253). Теоретски замршено питање неоснованог обогаћења изложено је на јасан начин, на свега десетак страница, а речно је све што је требало рећи. Једино се, можда, уз оне разлоге за настанак овог института (несавршеност човека, непознавање објективног права и немогућност да се унапред предвиди развој трајних правних односа међу људима — стр. 243), може додати још један — несавршеност правног система, потреба да се постојећим правним инструментима (нпр. виндикацији) дода још једно које ће бити употребљено када сва друга „оману”.

Радишић је за *negotiorum gestio* задржао уобичајен назив *незвано вршење туђих послова*, додавши *пословодство без налога*, како предвиђа Закон у члану 220, као и латински оригинал. Тај је део (глава II четвртог дела) подељен на три одељка: Допуштено незвано вршење туђих послова; Недопуштено незвано вршење туђих послова и Правна природа незваног вршења туђих послова, уз један осврт на неправо незвано вршење туђих послова, које предвиђа и Закон (члан 227). Сажето, без иједне сувишне речи, а ипак јасно и прегледно објашњена су сва основна питања везана за овај институт. Једино се може приметити да схватање, које аутор приписује немачкој литератури, и које прихвата, да је *negotiorum gestio* један реални акт, *actum re*, сличан правном послу, али који ипак није правни посао, у ствари много старије, јер потиче из римског права, што се види и из класификације овог извора облигација у *quasi ex contractu*.

*

И у овом уџбенику, на оној јединој страници која говори о еволуцији облигационог права (стр. 26), као и у готово свим другим, када се дошло до места римског права у овој еволуцији, дата је једна „негативна историја“, преглед оног чега није било у римском праву, а има га сада. Можда је то лакши пут, јер би, да је став обрнут, мало било на пола странице набројати институте које савремено облигационо право дугује Квиритима. Али и у тој „негативној историји“ набројани су: уговоре у корист трећих лица, асигнација, принцип неформалности и једнострана изјава као извор облигација. Све је то било познато у римском праву, осим асигнације, али је ефекат асигнације постизан неким преторским пактима. Ту се аутор, који иначе не избегава и осврт на историју када говори о појединим институтима, повео за једним маниром.

*

У предговору уџбеника читаоцу се скреће пажња на то да је потреба да студенти добију што пре уџбеник довела до журбе и да су, отуда, могуће неке грешке. Овакво упозорење пре говори о скромности и самокритичности аутора него што одговара чињеницама. Чак и у техничком погледу грешака има мање но што се може очекивати. Графичко решење корица, сам слог (боргис на боргис), ниво лектуре и коректуре изнад су просека, који је, нажалост, доста низак тако да често имамо уџбенике за које не знамо да ли је гора опрема од садржине и да ли више сметају правописне или коректорске грешке.

Радишић је користио обимну домаћу и страну, претежно немачку и совјетску литературу, а консултована је и судска пракса. По свему, то је књига која је у најбољим традицијама наше уџбеничке литературе, традицији која је посебно добра када је реч о исаогојској литератури Облигационог права, што је свакако делом заслуга и издавача и рецензента (Слободана Перовића и Обрена Станковића) и лектора, чије име је, нажалост, изостало.